

Берляк Г.В.,
*канд. екон. наук, викладач циклової комісії
обліково-економічних дисциплін,
Магнушевська Т.М.,
викладач вищої категорії циклової комісії
обліково-економічних дисциплін,
Житомирський агротехнічний коледж*

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ

Berliak H.V.,
*cand.sc.(econ.), lecturer of the cycle commission
of accounting and economics disciplines,
Mahnushevska T.M.,
lecturer of higher category of the cycle commission
of accounting and economic disciplines,
Zhytomyr Agrotechnical College*

FORMATION OF INVESTMENT RISKS UNDER THE INFLUENCE OF THE COVID-19 PANDEMIC IN UKRAINE

Постановка проблеми. Важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку української економіки відіграє залучення та ефективне використання іноземних інвестицій. Проте, саме в період, коли в Україні так гостро стоїть питання з необхідністю залучення інвестицій, весь світ зіштовхнувся з новою в XXI столітті проблемою – пандемією коронавірусу COVID-19, яка негативно вплинула на економіку всього світу, викликавши найглибшу за останні вісім десятиліть глобальну рецесію, яка перевищує світову кризу 2009 року майже втричі. До того ж пандемія та пов'язані з нею обмежувальні заходи викликали величезне скорочення обсягу інвестицій [11].

Згідно з проведеними дослідженнями британської аудиторсько-консалтингової компанії «Ernst and Young», в зв'язку з пандемією COVID-19, у 2020 році в Європі було відмінено 10% проєктів із залученням прямих іноземних інвестицій, а 25% інвестицій призупинено [10].

Це не дивно в ситуації, що склалася, оскільки жоден з інвесторів не бажає вкладати свої ресурси в період невідомості, невизначеності та значних ризиків, які можуть очікувати інвесторів. Так, у звіті «COVID-19: карта ризиків і наслідків» (Звіт «COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications») [12], опублікованому за результатами Світового економічного форуму, розкрито значні ризики, які можуть бути посилені пандемією або виникнути через неї. У звіті використані результати опитування майже 350 топ-менеджерів і фахівців з ризиків, які виділили основні ризики, серед яких: тривалий спад світової економіки (66,3% респондентів), сплеск банкрутств і посилення консолідації галузей (52,7%), кібератаки і шахрайство з даними через віддалену роботу (50,1%), нездатність деяких галузей і секторів повністю відновитися (50,1%), затяжні перебої глобальних ланцюжків постачань (48,4%), обмеження на транскордонне переміщення людей і товарів (42,9%), черговий спалах COVID-19 або іншого інфекційного захворювання (35,4%), економічний колапс ринків, що розвиваються, і економік (34,6%), податкова криза основних економік (33,4%), різке зростання інфляції в світі (32,6%). Тож, як бачимо, на думку респондентів, слід очікувати серйозні і довгострокові економічні наслідки, серед яких переважають: тривала рецесія, посилення обмежень на транскордонне переміщення товарів і людей, перебої глобальних ланцюжків постачань, ослаблення податкової та митної системи, а також надзвичайно відчутною буде зростання числа кібератак і шахрайства з даними.

Саме тому, у період пандемії та надзвичайно важкого періоду для української економіки, проблема інвестиційних ризиків є особливо гострою, адже важка епідеміологічна ситуація супроводжується нестабільністю податкової політики, падінням курсу національної валюти, низькою купівельною спроможністю та безробіттям населення, недовірою до уряду, а також антитерористичною операцією на сході країни. Це все негативним чином впливає на економіку в цілому та на інвестиційну політику країни зокрема, породжуючи значні інвестиційні ризики, які необхідно досліджувати для уникнення їх негативних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання інвестиційних ризиків займалися багато науковців, які розробили ґрунтовну класифікацію та виділили основні види інвестиційних ризиків, вказали на їх сутність та особливості, серед яких – Л. Івашова [3], С. Ткач [6]. М. Василенко [1] вказав на особливості інформаційних ризиків та зростання кіберзлочинів в період пандемії коронавірусу COVID-19, що мають значний вплив на інвестиційну політику держави, а Д. Муха [5] докладно проаналізував особливості управління ризиками в Республіці Білорусь. Н. Коломієць [4, с. 46-47] провела аналіз основних методів кількісної та якісної оцінки інвестиційних ризиків, використання яких дозволить підвищити обґрунтування господарських рішень в сфері управління інвестиційними процесами. О. Федорчак [9] показала, що вагомий вплив на формування та подолання інвестиційних ризиків має інвестиційний клімат в країні. Проте проблема управління інвестиційними ризиками в період пандемії COVID-19 потребує подальшого аналізу та ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану та розробка практичних рекомендацій з удосконалення підходів щодо управління інвестиційними ризиками під впливом несприятливих факторів, спричинених пандемією COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «ризик» знаходить своє відображення в багатьох наукових працях, нормативних документах та нормах різних галузей господарства і техніки. Оскільки ризик стосується багатьох галузей, то й розглядати його потрібно всесторонньо: з позиції економіки, медицини, психології, управління державними справами, інформації, екології тощо.

В загальному розумінні, ризик представляє собою певну характеристику ситуації в конкретній сфері діяльності, за якої в моменті невизначеності важко або неможливо передбачити кінцевий результат. Якщо ж ризик розглядати зі сторони інвестиційної діяльності, то він представляє собою ймовірність повної або часткової втрати вкладених ресурсів, або ж неотримання чи недоотримання запланованого рівня доходу, хоча може бути і зворотна ситуація, пов'язана з отриманням більшого доходу чи інших економічних вигод, ніж це було заплановано від реалізації інвестиційного проєкту.

Але для того, щоб ризики не нанесли негативного чи нищівного впливу інвестору у вигляді знецінення чи втрати власного капіталу, необхідно здійснювати аналіз інвестиційних ризиків та ефективно управління ними. Щодо управління ризиками, то тут існує безперервний круговий взаємозв'язок – ефективне державне управління допоможе ефективному залученню та використанню інвестиційних ресурсів, а прискорення зростання і залучення інвестицій допоможуть підвищенню ефективності державного управління та якості роботи інститутів.

С. М. Ткач трактує ризик «як імовірність отримати відмінний від очікуваного результат інвестиційної діяльності внаслідок дії екзогенних і ендогенних чинників впливу» [6, с. 12].

В деяких джерелах ризик визначають як певні дії, вчинення яких ставить під загрозу задоволення будь-якої важливої потреби, причому ці потреби можуть бути як на мікро-, так і на макрорівні. Певні автори трактують ризик як небезпеку вибору з двох або більше альтернативних варіантів дій і передбачають принаймні мінімальне збереження досягнутого раніше рівня, а Л. Івашова трактує ризик як небезпеку потенційної ймовірної втрати ресурсів або недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом [3, с. 229].

Пандемія COVID-19 призвела до структурних зрушень в світовій економіці та значних ризиків, з якими зіштовхнулися як держави, установи, підприємства, так і населення кожної країни зокрема. Уже відчуваються негативні наслідки пандемії, серед яких особливо важкими є збільшення державного боргу, що обтяжує державні бюджети і сальдо корпорацій, тому економічні відносини у всьому світі можуть змінитися, а країни з економікою, що розвивається, ймовірно, виявляться під загрозою глибокої кризи, натомість компанії можуть зіткнутися зі все більш складними моделями споживання, виробництва та конкуренції, адже на їхньому шляху стоять різноманітні ризики [12], які слід розглядати як прямиий вплив на ситуацію з залученням інвестицій та породження інвестиційних ризиків. Тож інвестиційні ризики слід розглядати всесторонньо, під призвою економічних, екологічних, політичних, соціальних, інформаційних, технологічних ризиків, що викладено в табл. 1.

Особливо відчутною в сферу розвитку цифрових технологій постала проблема інформаційних ризиків, оскільки карантинні обмеження призвели до різкого зростання різних онлайн-сервісів, онлайн-магазинів та онлайн-послуг. Результатом цього стала поява нових кіберризиків та посилення шахрайських дій. Як приклад, співробітники органів самоврядування та державних структур працюють вдома (онлайн), а їх пристрої підключені до віддалених серверів, тож у випадку кібератаки під загрозу підпадають як зазначені прилади, так і вся інформаційна структура і сама мережа в цілому [1, с. 32], а іноді це можуть бути витіки інформації, що загрожує безпеці держави загалом та інвестиційній безпеці країни зокрема.

Таблиця 1

Види ризиків та їх можливі наслідки в період пандемії COVID-19

Вид ризику	Можливі наслідки
Економічні ризики	Зниження економічної активності, структурні зрушення в світовій економіці. Нарощування боргу, який обтяжує державні бюджети і сальдо корпорацій. Загроза довготривалої кризи для країни з економікою, що розвивається. Формування складніших моделей споживання, виробництва та конкуренції.
Екологічні ризики	Недостатнє інвестування в ініціативи по декарбонізації промисловості, що може призвести до погіршення стану навколишнього середовища, втрати біорізноманіття та подальших спалахів інфекційних захворювань, а також до більш руйнівних стихійних лих.
Соціальні ризики	Високе безробіття може погіршити соціальну нерівність, вплинути на психічне здоров'я і згуртованість суспільства.
Інформаційні ризики	Поширення кіберзлочинів та шахрайства щодо інформаційних ресурсів та електронних грошей.
Політичні ризики	Ситуації нестабільності в країні, втрата довіри до владних партій, органів державного управління, можливі заворушення, протести, мітинги, відносна нестабільність політичних переконань населення.
Технологічні ризики	Порушення розвитку науково-технічного прогресу в результаті зменшення обсягів запланованих коштів на розвиток науки, техніки та інноваційних технологій.

Джерело: авторська розробка

Від того, на скільки ефективною буде інвестиційна політика з урахуванням можливих ризиків, залежить успіх подолання кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Дуже змістовно модифікувала визначення державної інвестиційної політики Л. Гриценко, трактуючи її як систему заходів, що визначають обсяг, структуру та основні напрямки усіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій на тих інвестиційних проєктах, від яких залежать досягнення високих темпів розвитку виробництва, збалансованість та ефективність економіки, одержання максимального приросту продукції і доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища, яке відповідає вимогам суспільства щодо необхідної якості життя, достатнього рівня задоволення соціальних стандартів, тобто державна інвестиційна політика виступає чинником цілеспрямованого проведення модернізації виробництва, забезпечуючи зростання ВВП і обсягів виробництва, а також є фактором соціальної стабілізації, забезпечуючи зайнятість населення та чинником підтримки рівноважного стану національної економіки [2]. Правильна інвестиційна політика може протистояти кризі численними способами. Фіскальна та фінансова підтримка компаній та працівників є основою інвестиційної політики у відповідь на кризу. Національна та міжнародна інвестиційна політика може відігравати важливу додаткову роль різними способами, хоча не всі вони можуть мати швидкий ефект (табл. 2).

Таблиця 2

Система інструментів інвестиційної політики для регулювання впливу пандемії COVID-19

Сфера інвестиційної політики	Можливе застосування
1	2
Національна політика	
Сприяння інвестиціям	Полегшення адміністративного тягаря і спрощення бюрократичних процедур для інвесторів.
Збереження існуючих інвесторів та їх підтримка	Надання інвесторам повного спектру інформаційних послуг з питань вжитих заходів для боротьби з COVID-19; Адміністративна і оперативна підтримка в період кризи.
Інвестиційні стимули	Фінансові або фіскальні стимули для виробників медичного обладнання та медичних виробів, пов'язаних з боротьбою з COVID-19; Стимули для розширення контрактної економічної діяльності; Стимули для конверсії та диверсифікації виробництва.
Участь держави в статутному капіталі компаній в галузях, які найбільше постраждали від кризи	Придбання акціонерного капіталу в компаніях; Надання державних кредитів під мінімально можливим відсотком.
Місцеві малі і середні підприємства і ланцюжки поставок	Фінансова або фіскальна підтримка вітчизняних постачальників (зокрема, малих і середніх підприємств).

1	2
Національна безпека	Застосування і потенційне посилення процедур відбору прямих іноземних інвестицій в галузях, від діяльності яких залежить ефективність боротьби з COVID-19; Державне втручання в сферу охорони здоров'я; Вимоги щодо обов'язкового виробництва (наприклад, медичних товарів); Заборона на експорт (наприклад, медичних товарів); Спрощення процедур імпорту (наприклад, медичних товарів).
Інтелектуальна власність	Введення безоплатного ліцензування для прискорення проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері виробництва лікарських засобів проти COVID-19; Безоплатне ліцензування конкретних об'єктів інтелектуальної власності для забезпечення можливості імпорту лікарських засобів проти COVID-19.
Міжнародна політика	
Міжнародні декларації на підтримку інвестицій	Міжнародні зобов'язання щодо підтримки транскордонних інвестицій.
Міжнародні інвестиційні угоди	Реформування міжнародних інвестиційних угод, в частині підтримки системи охорони здоров'я і мінімізації ризиків, пов'язаних з врегулюванням суперечок між інвесторами і державою.

Джерело: складено авторами на основі [8]

Політичні заходи можуть бути адаптованими для вирішення конкретних потреб певних галузей, які особливо постраждали від кризи (наприклад, охорона здоров'я, туризм, авіакомпанії тощо) [13].

Зазначимо, що уряду України надзвичайно важливо вживати заходів щодо стимулювання інвестиційної діяльності, адже чистий відтік коштів з України за фінансовим рахунком за січень-листопад 2020 року склав \$7,7 млрд. В той час, як за аналогічний період минулого року чистий приплив коштів за фінансовим рахунком становив \$9 млрд [7], що свідчить про вкрай повільні темпи реалізації реформ та невизначеність щодо подолання епідемії COVID-19. В Україні визначають вкрай малі обсяги іноземних інвестицій в економіку, що не дозволяють цілковито розкрити потенціал економіки України.

Але попри такі невтішні показники, згідно з опитуванням, проведеним Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом з Представництвом ЮНІСЕФ в Україні щодо цієї ситуації, на думку експертів, у 2022–2024 роках темпи економічного зростання України прискорюватимуться. Зростання в інвестиціях – 9,3% в середньому щороку за період; безробіття вийде на допандемічний рівень – 8,2% лише у 2024 році, а для відновлення втраченого потенціалу пандемії COVID-19, на думку респондентів, Україні потрібно буде від 1-го до 2-х років (71% респондентів), від 2-х до 3-х років (21% опитуваних), від 3-х років (7% респондентів), решта опитуваних вважає цей період менше року [8, с. 12-14]. Але в будь-якому випадку подолання наслідків можливе лише при правильній інвестиційній політиці та стимулюючих інвестиційних заходах уряду.

Так, з метою подолання ситуації, спричиненої пандемією, багато країн надають підприємствам усесторонню підтримку, деякі країни стимулюють виробників розширювати або перепрофілювати виробничі лінії на випуск медичного обладнання та засобів індивідуального захисту, можливі й інші інвестиційні стимули. Зокрема:

– в одному з штатів Індії – Тамілнад – оголошено про введення стимулюючого пакету заходів для збільшення виробництва медичного приладдя і обладнання, що використовуються для боротьби з COVID-19; це передбачає надання субсидій в розмірі 30% на основні засоби і звільняє від необхідності отримання дозволів від місцевих органів влади;

– Італія розробила програму з фінансуванням у розмірі 50 млн євро для заохочення виробників до перепрофілювання або розширення виробництва медичних приладів та витратних матеріалів;

– США знизили ставки акцизного податку на поставки етанолу, який зазвичай використовується при виробництві дистильованих спиртних напоїв, для виробників, які готові виробляти дезінфікуючі засоби для рук на основі етанолу, до того ж ніякого попереднього дозволу або затвердження хімічної формули не потрібно;

– в Канаді в провінції Квебек оголосили про програму надання субсидій професійної підготовки і нарощування потенціалу підприємств в галузях: цифрові навички, пов'язані з віддаленою роботою; практика, пов'язана з питаннями охорони здоров'я (пропонується 100%-е відшкодування відповідних витрат на суму не більше 100000 канадських доларів);

– Китай оголосив, що Національна комісія з розвитку і реформ та Міністерство торгівлі переглядатимуть перелік галузей, в яких будуть скасовуватися в рамках інвестиційної квоти мито на обладнання для самостійного використання, імпортоване для проектів з участю іноземних інвестицій;

– Єгипет оголосив про зниження майже на 20% ціни на природний газ для промислового використання і на 10% цін на електроенергію для важкої промисловості в умовах пандемії COVID-19, а

також про заморожування цін на електроенергію для інших галузей промисловості протягом як мінімум трьох років [5, с. 65-66].

Враховуючи світовий досвід, вважаємо за необхідне здійснити низку заходів щодо пожевлення економічної ситуації в країні, що, в свою чергу, поліпшить ситуацію із залучення інвестиційних ресурсів, а саме:

- надання бізнесу максимальної адміністративної та фінансової підтримки з боку держави (податкові канікули чи відстрочення відрахування до Фондів соціального страхування), особливо це стосується малого та середнього бізнесу, адже, як показує практика, найбільш вразливим є саме малий та середній бізнес, особливо той, який не здатний до адаптації в ситуації, яка склалася. Саме в цих сферах величезна кількість працівників залишилася безробітними, а їх сім'ї позбавлені засобів для нормального життя;

- підтримання ланцюгів транснаціонального постачання, адже їх перебої спостерігалися у всіх галузях економіки та вкрай негативно відобразилися на ній;

- усунення бюрократичних перепон щодо отримання необхідних дозволів, ліцензій;

- налагодження процесу надання електронних послуг та можливість забезпечення інвесторів всією необхідною інформацією за допомогою онлайн сервісів;

- забезпечення пріоритетної підтримки вітчизняних науково-дослідних установ і організацій, зайнятих проведенням наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт в сфері створення і виробництва лікарських засобів проти COVID-19 [5, с. 71-72];

- спрощення процедур реалізації інвестиційних проєктів іноземними інвесторами щодо виробництва лікарських засобів та медичного обладнання, необхідного для боротьби з COVID-19;

- надання середньому та малому бізнесу державних кредитів під мінімально можливі відсотки з метою підтримки та переформатування своєї роботи.

Висновки з проведеного дослідження. Оскільки досить гостро стоїть питання розподілу інвестицій, то уряд кожної країни має якнайкраще провести реформи для залучення інвестицій та повернення своєї економіки на шлях сталого розвитку, особливо для відновлення економік країн, що розвиваються, до яких відноситься наша країна. Тому Україні на світовій арені досить важливо показати сприятливий інвестиційний клімат країни, можливість забезпечення інвестиційної безпеки залучених інвестиційних ресурсів та провести ефективну інвестиційну політику, адже наслідки подолання кризи COVID-19 будуть залежати від нашої суспільної здатності зрозуміти і запобігти можливим ризикам.

Перспективним напрямом подальших досліджень є якісна та кількісна оцінка інвестиційних ризиків, спричинених пандемією COVID-19 в умовах здійснення господарської діяльності.

Література

1. Василенко М. Д., Новіков В. П., Рачук В. О., Слатвінська В. М. Кібербезпека в проявах ризиків у період пандемії: стан та генеза. *Вісник Черкаського державного технологічного університету*. 2020. № 3. С. 30-38. URL: <http://vtn.chdtu.edu.ua/article/view/214774/218625> (дата звернення: 04.04.2021).
2. Гриценко Л. Л. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/15.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/15.pdf) (дата звернення: 09.04.2021).
3. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Інвестиційні ризики залучення іноземних інвестицій в економіку України та шляхи їх подолання. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 3(23). С. 228-235.
4. Коломієць Н. О. Інвестиційні ризики та їх сутність. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 1. С. 162-172.
5. Муха Д. Трансформація інвестиційної політики в умовах пандемії COVID-19. *Банкаўскі веснік*. 2020. № 7(684) С. 59-72. URL: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10777.pdf> (дата звернення: 09.04.2021).
6. Ткач С. М. Управління ризиками інвестиційної діяльності в регіоні: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2015. 234 с.
7. У 2020 році практично зупинилися надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. *Agravery*. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/u-2020-roci-prakticno-zupinilisa-nadhozdena-pramih-inozemnih-investicij-v-ukrainu> (дата звернення: 07.04.2021).
8. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді). Консенсус-прогноз / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Київ, 2020. № 52. 50 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report> (дата звернення: 09.04.2021).
9. Федорчак О. Основні підходи до наукового визначення інвестиційного клімату. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 1. С. 162-171.

10. COVID и инвестиции. *Ведомости*. URL: <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2020/07/05/834008-covid-investitsii> (дата звернення: 31.03.2021).
11. COVID-19 и человеческий капитал. Доклад об экономике региона Европы и Центральной Азии. 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34518/211643RU.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (дата звернення: 01.04.2021).
12. COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications 2020. URL: <https://coronavirus.marsh.com/ru/ru/insights/research-and-briefings/covid-19-risks-outlook-preliminary-mapping-and-implications.html> (дата звернення: 02.04.2021).
13. Investment Policy Monitor. Investment policy responses to the COVID-19 pandemic. 2020. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/publications/1225/investment-policy-monitor-special-issue---investment-policy-responses-to-the-covid-19-pandemic> (дата звернення: 30.03.2021).

References

- Vasylenko, M.D., Novikov, V.P., Rachuk, V.O. and Slatvinska, V.M. (2020), "Cybersecurity in the development of risks during the pandemic: the state of genesis", *Visnyk Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, no. 3, pp. 30-38, available at: <http://vtn.chdtu.edu.ua/article/view/214774/218625> (access date April 04, 2021).
- Hrytsenko, L.L. "Public investment policy: essence, goals and objectives", available at: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/15.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/15.pdf) (access date April 09, 2021).
- Ivashova, L.M. and Ivashov, M.F. (2013), "Investment risks of attracting foreign investments into the economy of Ukraine and ways to overcome them", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, no. 3(23), pp. 228-235.
- Kolomiiets, N.O. (2016), "Investment risks and their essence", *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, no. 1, pp. 162-172.
- Mukha, D. (2020), "The transformation of the investment policy in the context of a pandemic COVID-19", *Банкаўскі вестнік - Banking Journal*, no. 7(684), pp. 59-72, available at: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10777.pdf>. (access date April 09, 2021)
- Tkach, S.M. (2015), *Upravlinnia ryzykamy investytsiinoi diialnosti v rehioni: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty* [Risk management of investment activity in the region: theoretical foundations and applied aspects], monograph, DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», Lviv, Ukraine, 234 p.
- "In 2020, foreign direct investment in Ukraine virtually stopped", *Agravery*, available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/u-2020-roci-practicno-zupinilisa-nadhodzenna-pramih-inozemnih-investicij-v-ukrainu> (access date April 07, 2021).
- Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine (2020), "Ukraine: the impact of COVID-19 on the economy and society (vision of post-pandemic development in 2020-2024 through the eyes of experts and youth). Consensus forecast", Kyiv, Ukraine, no. 52, 50 p., available at: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/consensus-report> (access date April 09, 2021).
- Fedorchak, O. (2016), "Basic approaches to the scientific definition of the investment climate", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, Iss. 1/2 (46/47), Part 1, pp. 162-171.
- "COVID and investments", available at: <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2020/07/05/834008-covid-investitsii> (access date March 31, 2021).
- "COVID-19 and human capital. Economic Report for the Europe and Central Asia Region. 2020", available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34518/211643RU.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (access date April 01, 2021).
- COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications 2020, available at: <https://coronavirus.marsh.com/ru/ru/insights/research-and-briefings/covid-19-risks-outlook-preliminary-mapping-and-implications.html> (access date April 02, 2021).
- Investment Policy Monitor. Investment policy responses to the COVID-19 pandemic, available at: <https://investmentpolicy.unctad.org/publications/1225/investment-policy-monitor-special-issue---investment-policy-responses-to-the-covid-19-pandemic> (access date March 30, 2021).